

1991

MI LESZ VELED, RMDSZ?

Amikor 1989 decemberében híre ment, hogy megalakult a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (az RMDSZ), az egyik leggyakoribb kérdés ez volt (mind a Szövetségen belül, mind rajta kívül): párt-e az RMDSZ vagy nem? Őszintén bevallom, hogy ami engem illet, én ennek a kérdésnek akkor úgyszólván semmi jelentőséget nem tulajdonítottam (innen is látszik, hogy a politikában ugyanolyan dilettáns voltam – és maradtam –, mint sokan mások, amolyan szükséghelyzet-csinálta politikus; csak azért nem mondom, hogy „botcsinálta”, mert politikusok esetében 1990. június 13–15-e óta ez szó szerint is értelmezhető, amint azt Szilágyi Zsolt szenátorunk és Zsigmond László parlamenti képviselőnk is tanúsíthatja [őket tudniillik megverték a Bukarestbe özönlött „rendcsináló” bányászok]), mondom, engem hosszú ideig nem érdekelt, hogy párt-e az RMDSZ vagy sem, sokkal jobban foglalkoztatott, hogy megy-e valamerre, s ha igen, jó irányba-e. Az RMDSZ akkori vezetősége azonban szükségesnek látta, hogy a félreértések elkerülése végett már az 1990. január 13-án Marosvásárhelyen elfogadott Szándéknyilatkozatában egyértelműen leszögezze: „A Romániai Magyar Demokrata Szövetség a romániai magyarság közképviselői és érdekvédelmi szervezete. Előmozdítja a demokrácia megteremtését, képviseli a romániai magyarság egészének érdekeit, és *a közélet fórumain való részvételével* elősegíti egyéni és kollektív jogaink intézményes szavatolását és tényleges gyakorlását. *Nem párt*, hanem a romániai magyarság nemzeti alapon létesült szervezete, amely *nem valamely ideológia alapján áll*, hanem az említett cél érdekében tömöríteni kíván minden olyan mozgalmat, szervezetet vagy csoportosulást, amely elfogadja alapelveit, támogatja programját, és kész együttműködni vele a mindannyiunkat érintő célok elérésében” (kiemelések: Sz. N. S.).

Mivel ettől lényegesen eltérő nyilatkozat mindmáig nem hangzott el a Szövetség részéről, úgy vehetjük, hogy az RMDSZ-nek most is ez a véleménye magáról, hogy tudniillik nem párt. (Hogy elméleti szempontból ezt hogyan kell értékelni, arról lehet vitatkozni, de tény, hogy a gyakorlat, jelesen a tagtoborzás szempontjából ez a felfogás igen hasznosnak bizonyult, hiszen a párt lejáratott fogalmával szembeni általános undor hangulatában sokan attól tették függővé belépésüket, hogy párt-e az RMDSZ vagy nem, s ha az lett volna, százszor is meggondolták volna a dolgot, míg a beiratkozásra rászánták volna magukat.) Közben azonban alakult a helyzet, az RMDSZ egyre ismertebb tényező lett „a közélet fórumain” (amint azt Szándéknyilatkozatában célul is tűzte ki), 1990 májusában ugyanúgy részt vett a parlamenti választásokon, mint más pártok és „nem-pártok” (ez utóbbiak közül a mai kormány”párt”, a Nemzeti Megmentési Front több ízben is kinyilvánította, hogy nem

tekinti magát pártnak, a Román Ökológista Mozgalom sem vette fel nevébe a párt szót), s a vége az lett, hogy ma az RMDSZ-t bel- és külföldön egyaránt pártként emlegetik és akként értékelik, tekintet nélkül arra, hogy mi áll a Szándéknyilatkozatban. Úgy gondolom, hovatovább ideje lesz, hogy ezt maga a Szövetség is tudomásul vegye, még ha nevét amúgy megtartja is. Szerintem fölösleges dolog, sőt dőreség volna továbbra is mereven hadakozni a pártként való minősítés ellen, amikor de facto az RMDSZ a közéletben, elsősorban az ország parlamentjében pártként van jelen.

A pártjelleg elismerésétől/vállalásától való tartózkodás egyik oka nyilván az, hogy az RMDSZ „nem valamely ideológia alapján áll”. Ha ugyanis az RMDSZ pártként határozza meg magát, akkor önként adódna a kérdés: milyen orientációjú ez a párt? Liberális? Kereszténydemokrata? Szociáldemokrata? Vagy milyen? Mivel pedig erre elég nehéz volna választ adni, célszerűbbnek tűnik nem dicsekedni a pártjelleggel.

Az egyértelmű ideológiai elkötelezettség hiánya az RMDSZ esetében a dolgok természetéből következik. Az RMDSZ ugyanis „a romániai magyarság *nemzeti alapon létesült* szervezete”; ez, hogy tudniillik nemzeti/etnikai alapon szerveződik, örökös botránykő a tevékenységét nem kedvelők számára, és már nemegyszer elhangzott a javaslat, hogy ilyen alapon álló pártok működését nem is kellene engedélyezni. A betiltást szorgalmazók csekély elméleti felkészültségére vall azonban, hogy jobb érvet nemigen szoktak felhozni, mint azt, hogy nemzeti/etnikai alapon szerveződő párt (legalábbis az ő tudomásuk szerint) sehol másutt nincs a világon – amivel viszont nagyfokú tájékozatlanságról is tanúságot tesznek, hiszen csak Európában is több ilyen van. Ha jobban fel volnának készülve, alkalmasint nem ezzel érvelnének, hanem azzal, hogy a nemzeti alapon való szerveződés kizárja a politikai opció lehetőségét, pontosabban ennek a parlamenti választások során történő kinyilvánítását: az RMDSZ-re az ember nem mint a liberális vagy a kereszténydemokrata eszmék híve szavaz, hanem mint magyar. Hogyan fér ez össze azzal, amit pedig az RMDSZ fennen hangoztat (és nem is alaptalanul!), hogy tudniillik a demokrácia megeremtését igyekszik előmozdítani? Micsoda demokrácia az, ahol a választópolgárok egy bizonyos csoportját nemzeti hovatartozására apellálva igyekeznek lebeszélni arról, hogy politikai opcióját kinyilvánítsa? Márpedig az RMDSZ választási kampánya során végső elemzésben éppen ez történik. (Óvatosan megjegyzem, hogy az a párt, amely a leghangosabban ellenzi az RMDSZ mint etnikai alapon szerveződő párt működését, a Románok Nemzeti Egységpártja szintén etnikai alapon szerveződik, és e párt választási kampányában ez a lebeszélés egészen explicit volt, teljesen egyértelműen megfogalmazódott. E párt vezetőségének mentségére legyen azonban mondva: azzal legalább sohasem is dicsekedtek, hogy ők demokráciát akarnának vagy hogy fel szeretnének zárkózni Európához.) Ha viszont az RMDSZ-re egyaránt szavazhatnak liberális, kereszténydemokrata, szociáldemokrata vagy más meggyőződésű (sőt ideológiai meggyőződés és elkötelezettség nélküli) magyarok, akkor valóban nem szabad valamely ideológia mellett elköteleznie magát (mondjuk az imént említettek közül), hiszen

ezzel méltánytalanságot követne el azokkal a választóival szemben, akik más ideológia hívei ugyan, de nemzeti alapon rá szavaztak. Ez pedig azt jelentené, hogy a következő választásokon ezeket a szavazóit elveszítené.

Két kérdés merül fel mármost. Az egyik az, hogy egy ilyen ideológiátlan politikai tömörülést szabad-e pártnak nevezni (hogy lehet-e, az nem kérdéses, hiszen a gyakorlat azt mutatja, hogy lehet). Megtörténhetik, hogy a véleményem nem lesz mindenki számára meggyőző, de úgy gondolom, hogy szabad. Az RMDSZ eleget tesz olyan követelményeknek, amelyek alapján bizonyos csoportosulásokat pártnak szoktunk nevezni: a társadalom egy bizonyos csoportjának érdekeit képviseli; van politikai programja, még ha céljainak elérésére nem követ is valamilyen történelmileg szentesített orientációt; álláspontját a többi párt mellett (vagy ellenében) a parlamentben igyekszik érvényre juttatni (ám ez nem lényeges, hiszen vannak parlamenten kívüli pártok is); ehhez a választók nagy számának opciója biztosítja számára a legitimitást.

A másik kérdés az – és ez a bonyolultabb –, hogy vajon valóban olyan nagy baj-e a demokráciára nézve, ha valahol nemzeti alapon szerveződő párt működik. Tudom, hogy nem elegáns dolog egy elméleti kérdés kapcsán precedensre való hivatkozással érvelni, mégis megemlítem, hogy például Finnországban nem gond, hogy az ott élő svéd nyelvű kisebbség pártja valamelyest is csorbát ejtene létével a finn demokrácián. Továbbmegyek: a mi egyelőre „eredeti” demokráciánknál mindenképpen fejlettebb nyugat-európai társadalmakban nemcsak nemzeti, hanem más alapon is szerveződhetnek olyan pártok, amelyek szintén kizárják a szoros értelemben vett politikai opció lehetőségét. Ilyen például Olaszországban a nyugdíjasok pártja, amely, ha úgy tetszik, „életkori alapon” szerveződik.

Az RMDSZ esetében viszont számításba kell venni, hogy ez egy olyan társadalomban működik, amely még csak a demokrácia megteremtésén fáradozik. Ha a román demokrácia már ott tartana, hogy a kisebbségek egyéni és kollektív jogait alkotmányos, illetve intézményi garanciák biztosítanák, és az alkotmány nemcsak holt betű volna, hanem mind a törvényhozás, mind a gyakorlat az ott lefektetett demokratikus elveket követné, akkor már komolyan vitatni lehetne, hogy egyáltalán szükség van-e az RMDSZ-re mint pártra. Hajlunk arra, hogy azt higgyük: nem volna rá semmi szükség. Ez a hitünk azonban valószínűleg azon alapszik, hogy a mi álmainkban a jól működő demokráciának egy meglehetősen eszményített képe él: úgy gondoljuk, hogy ott már nem is lesznek problémák. Pedig a demokrácia nem jelent feltétlenül tökéletes társadalmat. Az európai demokratikus társadalmakban működő nemzeti alapon szerveződő pártok léte pedig arra utal, hogy a nemzeti kérdés még a fejlettebb demokráciákban is meglehetősen kényes dolog, amelynek jó elrendezése úgyszólván magától tendál a rendezetlenség felé, ha nem irányul rá állandó figyelem. Az ilyen társadalmakban a nemzeti kisebbségi pártoknak (mint például a finnországi svéd nyelvű kisebbségének) az a szerepe, hogy őrkdjék az elért eredmények fölött, nehogy azok őrzetlenül hagyva tönkremenjenek. Egyfelől tehát bizonyos fokig csorba esik a politikai opció szabad

kinyilvánításának elvén, hiszen a nemzeti és a politikai opció kölcsönösen kizárja egymást, másfelől azonban a kisebbségi pártok mégis inkább hasznára, semmint kárára vannak az illető demokráciáknak, mivel épp az egyik legsérülékenyebb területükön óvják meg őket a degradálódástól.

A mai román társadalom azonban még igen messze van attól, hogy az RMDSZ-nek mint pártnak már csak az elért eredményeket kellene óvnia. Annak pedig egyelőre még csak a jelei sem igen mutatkoznak, hogy a romániai magyarság mint közösség nyugodtan rábízhatná érdekeinek védelmét és képviselétet valamelyik más politikai pártra, hiszen azok azt sem tudják, hogy nekünk mi fáj, nemhogy olyan megoldásokat tudnának javasolni vagy pláne a parlamentben megfelelően képviselni, amelyekkel mi biztosan meg lehetnénk elégedve. Úgyhogy az RMDSZ-re a jelenlegi helyzetben még akkor is szükség van, ha egyébként nem örvendetes velejárója, hogy a magyarokat eleve kirekeszti a politikai meggyőződés szerinti választásból. Azt is mondhatjuk, hogy az RMDSZ szükséges rossz, sőt nemcsak most az, hanem még hosszú ideig az lesz.

(Ám hogy ez mégis bonyolultabb valamivel, annak belátásához – az „aki á-t mond, mondjon bé-t is” elve alapján – gondoljuk végig a következő dolgot. Az RMDSZ mint nemzeti/etnikai alapon szerveződő párt egy pillanatig sem tagadhatja, hogy a Románok Nemzeti Egységpártjának létjogosultsága van – vigyázat, nem azt mondtam, hogy okvetlenül indokolt is a léte! –, legfeljebb bizarrnak tűnik a dolog, de ha az RMDSZ léte elvben nem kifogásolható, akkor *elvben* az RNEP-é sem lehet az. Mármost képzeljük el, hogy Romániában ez a párt olyan arányban nyeri meg a román választókat, mint az RMDSZ a magyarokat. Létrejönne két nemzeti alapon összeálló tömb, amelyben a politikai opció teljesen háttérbe szorulna. Nem tudom, ki hogy van vele, de engem ez nemigen emlékeztet a nyugati demokráciákra, és afelől sem nyugtat meg, hogy egy ilyen választás nyomán összeálló parlamentben képviselni lehetne a kisebbségek érdekeit. Sőt, ha az első esetben sikerülne is képviselőket juttatnunk a parlamentbe, a következő választásokra az elsősorú többség valószínűleg úgy módolná meg a választási törvényt, hogy ez a hiba még egyszer ne történhessék meg. Látnivaló az is, hogy ha az RMDSZ most úgy-ahogy képviselni tudja a parlamentben a magyar kisebbség érdekeit, ez még korántsem azt igazolja, hogy az ilyenfajta érdekképviselőnek a nemzeti alapon szerveződő párt volna a legtökéletesebb formája és kipróbáltan járható útja, hanem ez inkább annak következménye, hogy választási kampányában az RNEP nem volt elég hatékony. Más kérdés, hogy volt-e vagy lesz-e arra tényleges esélye e pártnak, hogy jóval hatékonyabb legyen, ez a dolog elvi oldalán mit sem változtat. Röviden: mi ugyan ajánlhatjuk, hogy politikai opcióját félretéve minden magyar szavazzon nemzeti alapon – az RMDSZ-re természetesen –, de igencsak cifrán járnánk, ha Románia minden szavazó polgára megfogadná a nemzeti opció melletti döntésre vonatkozó javaslatunkat. Cselekvésünk tehát semmiképpen sem egyeztethető össze a kanti *categoricus imperativus* elvével – „cselekedj úgy, hogy cselekedeted alapelve az egyetemes cselekvés

alapelvvé lehessen” –, és pedig épp a mi kisebbségi szemszögünkben nézve nem, hiszen a többség sokkal kevésbé sínyli meg, ha mi is követjük őt abban, hogy a nemzeti szempontot a politikai elé helyezze. Vagyis: bármilyen paradoxnak tűnjék is, olyanformán áll a dolog, hogy nekünk mint kisebbségnek elvileg sokkal inkább érdekünk lenne a nemzeti alapon szerveződő pártok működése ellen foglalni állást, mint a Románok Nemzeti Egységpártjának, amely ezt az álláspontot velünk szemben – pontosabban miellenünk – képviseli.)

Visszatérve az RMDSZ pártjellegéhez, a demokráciáért való küzdelemnek e kezdeti szakaszában ideológiai el nem kötelezettsége sem látszik fából vaskarikának. Hiszen ha a nagy hagyományokkal büszkélkedő nyugati demokráciákban abszurdnak tűnhetne is egy olyan párt, amely nem kereszténydemokrata, nem liberális és nem is egyéb, nálunk ezt nem tartom ennyire képtelenségnek. Az RMDSZ politikai programja valahol ezek fölött, más szinten fogalmazódik meg. Nálunk egyelőre nem az a fő kérdés, hogy a demokrácia a liberális vagy a szociáldemokrata eszmék jegyében tökéletesíthető-e jobban, hanem hogy egyáltalán legyen demokrácia. Ha tehát az RMDSZ a kisebbség érdekvédelme mellett/végett csupán az emberi jogok feltétlen tiszteletben tartását, a törvényesség következetes érvényesítését, egy demokratikus alkotmány kidolgozását és annak tényleges gyakorlati alkalmazását szorgalmazná is, ez a mi helyzetünkben bőségesen elég volna ahhoz, hogy merész politikai programnak lehessen nevezni, és hogy az RMDSZ a román társadalomban a sajátosan kisebbségi érdekek védelmén túl is jelentős pozitív szerepet tölthessen be.

Az RMDSZ mégsem akarja magát pártnak nevezni, s az ilyen minősítés ellen az az egyik érve, hogy a Szövetség tevékenységi területe sokkal tágabb, mint általában a pártoké. Való igaz, hogy az RMDSZ sok mindennel szeretne foglalkozni, a politikai életben való részvételtől kezdve az emberek szociális gondjainak ellátásáig, jogsegélyszolgálatáig, kulturális életük megszervezéséig, az oktatás rendezéséig, gazdakörök alakításáig, ügyesbajos dolgok intézéséig mindennel. (Legalábbis szándéka szerint, de vajha így volna a valóságban is!) Úgy látom azonban, hogy ez a sokoldalúság nem válik előnyére. Aki sokat markol, keveset fog; egy olyan szövetséget, amely ekkora területet akar átfogni, nagyon nehéz működő struktúrává fejleszteni. Nem csoda, ha egyik legfőbb gondja hónapok óta a működő struktúra kiépítése. Magam is több olyan vezetőségi gyűlésen vettem részt, ahol újra meg újra eldöntöttük, hogy működésbe hozzuk ezt a böhöm nagy masinát, de a rövid távú fellelkesedések után mindig az lett a vége, hogy a kérdést ismét napirendre kellett tűzni.

Véleményem szerint e nagy – gondolom, nevezhetem így: – tehetetlenség legfőbb oka az, hogy itt a kitűzött célok és feladatok jellegét tekintve voltaképpen nem egyetlen szervezettel van dolgunk, hanem (legalább) kettővel. Mi pedig mindeddig azon fáradoztunk, hogy ezt a kettőt valahogy egyetlen struktúrába szerkesszük össze, s ezek a világért sem akarnak összeállni. (Mint mikor valakinek van egy traktora meg egy cséplőgépe, és elhatározza, hogy ebből a kettőből összeszerel egy kombájnt.) Szerintem sokkal egyszerűbbé válna minden, ha ettől a hiábavaló kísérletezéstől elállnánk, és azzal kezdenénk a

struktúraépítést, hogy a kettősségből kiindulva eleve két szervezetben gondolkoznánk.

Miről is van szó? Ha végignézzük, hogy az RMDSZ-nek milyen jellegű feladatokat kell(ene) ellátnia, világosan látszik, hogy ezek egy része a pártok tevékenységi körébe tartozik, mások viszont olyanok, amelyekkel rendes körülmények között nem pártok szoktak foglalkozni. Például a különféle hazai és külföldi pártokkal való kapcsolattartás, a parlamenti életben való részvétel, az alkotmányjogban, illetve a kisebbségi jogokban való alapos elmélyülés és a megfelelő dokumentáció összeállítása, a nemzetközi szinten elfogadott határozatok, záróokmányok, charták és egyéb tanulmányozása meg más hasonlóak mind, mind olyanok, amelyekkel az RMDSZ-nek mint pártnak kellene törődnie. Az ilyen feladatok mellett az RMDSZ *mint párt* természetesen sok mindennel foglalkozhatna még, az például csak javára válna, ha figyelme kiterjedne mondjuk az árvaházak vagy a gyógyszerellátás kérdéseire, ebből azonban rá *mint pártra* csak annyi tartozik, hogy figyelemmel kísérje az ezek működését szabályozó törvényeket, illetve a kormány ezekkel kapcsolatos döntéseit, valamint hogy törvényjavaslatokat vagy interpellációkat terjesszen elő a helyzet javítása végett. Az viszont már nem rá *mint pártra* tartozik, hogy árvaházakat létesítsen vagy a külföldi segélyként ide érkező gyógyszeresomagokat szétossza. Ha az RMDSZ ilyesmivel is foglalkozni kíván, akkor ezt nem *mint párt* teszi, hanem másként, nevezzük ezt most jobb híján – szemben a párt-RMDSZ-szel – mozgalom-RMDSZ-nek.

Ha mármost egy működő struktúrát akarunk létrehozni, akkor először is arra kell gondolnunk, hogy ez a struktúra célfunkcionális legyen: nem azért kell megszületnie, hogy működjék, hiszen hiába is működne öncélúan, ha amúgy nem volna jó semmire, hanem azért kell működnie, hogy megfelelő keretet biztosítson a feladatok ellátásának. Ha pedig a feladatok nagyon eltérő jellegűek, ám két csoportba oszthatók úgy, hogy az egy csoportba kerülők jellegben hasonlítanak, akkor a célfunkcionalitást úgy lehet a legkönnyebben biztosítani, ha nem egyetlen struktúrát hozunk létre, hanem kettőt. Vagyis külön-külön kellene megszervezni a párt-RMDSZ-t és a mozgalom-RMDSZ-t. Ennek legfőbb akadályát abban látom – az ilyen dolgokban óhatatlanul működő közegellenálláson kívül –, hogy az RMDSZ a pártként való minősítést nem szívesen vállalja (ezért is tartottam fontosnak, hogy írásom első részében ezzel foglalkozzam).

Gondolom, senki számára nem lehet kétséges, hogy javaslatom – egy RMDSZ helyett kettő – nem értelmezhető úgy, mintha én szakadást szeretnék előidézni az RMDSZ-en belül. Itt nem arról volna szó, hogy különböző elveket valló csoportok összevesznek és különválnak, hanem az erőknél a feladatok jellege szerinti átcsoportosításáról. Számomra ennek előnye nyilvánvaló: amellett hogy mindegyik félre sokkal kevesebb munka hárulna, s a feladatok hasonló jellege folytán egy-egy terület sokkal áttekinthetőbb volna, mindegyik fél a számára legalkalmasabb struktúrát építhetné ki magának.

A párt-RMDSZ szerkezetét szoros kapcsolatok hálózataként képzelem el. Ide olyan embereknek kellene kerülniük, akik a politikai és jogi kérdésekhez professzionális szinten

értenek, s a köztük való kapcsolatokat egy jól működő információs hálózat biztosítaná. Az egész struktúra hierarchikusan szerveződne, alapját egy jó szakértőgárda képezné, amelyben nemcsak teoretikusok volnának, hanem terepmunkás szociológusok is például, akik felmérési adatokat szolgáltatathatnának egy-egy helyzetelemzéshez. Ez a gárda tanácsadóként venne részt a döntések előkészítésében, illetve adatokat szolgáltatna a döntéshozatalhoz. Erre az alapra épülne rá a főleg politikusokból és jogászokból álló döntéshozó testület, az általa hozott döntések pedig meghatároznák a parlamenti csoport tevékenységének irányát. A szakértőgárda természetesen a parlamenti csoporttal is közvetlen kapcsolatban állana, hogy szükség esetén oda is szolgáltatthasson információkat. (Ez mind igen szép is volna, de hogy a szakembereket és főleg a profi politikusokat honnan vegyük elő, arra nincs semmi ötletem.)

A párt-RMDSZ megszervezése körül azonban most van egy kis bökkenő: az, hogy az RMDSZ-hez jelenleg két párt is tartozik: a Kisgazdapárt és a Kereszténydemokrata Párt. Nyilvánvaló hát, hogy a párt-RMDSZ csakis mint pártkoalíció képzelhető el. Ahhoz azonban, hogy ez egy szabályos koalíció legyen, éppen az kellene, hogy e koalíció – hogy úgy mondjam – „egyszerű RMDSZ-része” is pártként vegyen részt benne, ehhez pedig a párt-RMDSZ-nek a két említett párton kívüli része is párttá kellene hogy szerveződjék. Hogy ez hogyan történhetne meg, az inkább gyakorlati, mint elméleti kérdés, de megjegyzem, hogy egy ilyen koalícióhoz az esetleg ezután létrejövő kisebbségi pártok és pártszerű csoportosulások könnyűszerrel csatlakozhatnának, és e koalíció aztán csakugyan úgy működhetne, mint egyfajta kisebbségi parlament. Ez a forma elég jól megoldhatná a politikai, illetve a nemzeti opció összeegyeztetését is. Vegyük figyelembe, hogy például azok a románok is, akik tavaly májusban a szociáldemokratákra szavaztak, nem a Szocialista Internacionáléra, hanem a *Román Szociáldemokrata Pártra* adták voksukat – ehhez hasonló volna az is, ha mondjuk egy liberális elveket valló romániai magyar az egyelőre még nem is létező Romániai Magyar Liberális Pártba iratkozna be, a kisebbségi parlament választásain erre a pártra szavazna, az országos választásokon pedig a kisebbségi parlamentet, konkrétan a párt-RMDSZ-t támogatná mint olyan koalíciót, amelynek az ő pártja is része. Ez a forma lehetővé tenné a hazai magyarok körében is a politikai pluralizmus érvényesítését.

A párt-RMDSZ tevékenysége felülről lefelé igyekezne hatni, vagyis elsősorban az volna a dolga, hogy a kisebbségi (és nemcsak kisebbségi) problémák rendezése számára a törvényes keretek megteremtését segítse elő, mind országos, mind helyi (önkormányzati) szinten. Ezzel szemben a mozgalom-RMDSZ lent szerveződne, horizontálisan, mindenütt a helyi problémák jellege szerint. Éppen ezért struktúrája is sokkal lazább volna, legfőbb feladata pedig – mint mozgalomnak – a romániai magyarság önszerveződésének segítése és ösztönzése, a legkülönbözőbb helyi kezdeményezések támogatása és sok minden egyéb, ami még a helyszínen felmerül. Szakemberekre természetesen itt is nagy szükség volna, de ezek nem a politikai döntéshozatalban játszanának szerepet, hanem például az emberek jogi ügyekben való eligazításában, a gazdakörök szakmai tanácsokkal való ellátásában és más

hasznos közvetlen tevékenységekben.

A horizontális szerveződés nem jelenti azt, hogy a mozgalom-RMDSZ-nek nem volnának (például megyei) központjai, ezeket azonban nem az országos központ hozná létre, hanem mindenütt a helyi adottságok és szükségletek figyelembevételével, ezek függvényében szerveződnének meg, és egyebek mellett amolyan diszpécierszolgálatot látnának el: közvetítenék és népszerűsítének a hasznos tapasztalatokat, és megfelelő információkkal tudnának szolgálni a tagságnak ügyes-bajos dolgai intézéséhez. Az országos központ feladata volna az arra érdemes tapasztalatok szélesebb körű ismertetése és az országos érdekű akciók megszervezése, de semmiképpen sem az, hogy mint valami nagy ernyő boruljon rá a különböző kezdeményezésekre, és ezek irányítását monopolizálja.

Azt hiszem, már a fenti, igencsak elnagyolt vázlatok is mutatják, hogy itt csakugyan két RMDSZ-szel van dolgunk. Mennél tovább árnyalnánk leírásukat, annál nyilvánvalóbbá válna, mennyire reménytelen még csak gondolni is arra, hogy ezeket egyetlen egységes, működő (!) struktúrába lehessen összeszerkeszteni. Bár végső soron ugyanazt a célt követi mindegyik: a demokratikus formák és viszonyok kialakítását, illetve a kisebbség érdekvédelmét, az a körülmény, hogy az egyik felülről hat lefelé, a másik meg alulról fölfelé, teljesen más működési struktúrát, illetve stratégiát tesz szükségessé a párt-RMDSZ esetében, mint a mozgalom-RMDSZ-ében.

Lehet, hogy itt fogok a legnagyobb ellenkezésbe ütközni, de az a véleményem, hogy ezeket nevükben is meg kellene különböztetni egymástól. Ennek többrendbéli haszna is lenne. Először is mindenki pontosan tudhatná, hogy az RMDSZ-nek melyik felében kíván tevékenykedni képesítése és hajlamai szerint; a mozgalom-RMDSZ esetében ez még azt az előnyt is jelentené, hogy az emberek sokkal nyugodtabb lélekkel vennének részt a munkájában, mert tudnák, hogy ez a mozgalom nem foglalkozik politikával. (Ugyanezért gondolhatunk arra, hogy ebben a mozgalomban az egyházak is szívesebben részt vállalnának.) A név szerinti megkülönböztetés másik haszna az volna, hogy a mozgalom-RMDSZ könnyűszerrel kapcsolatot tudna létesíteni olyan intézményekkel, szervezetekkel, egyesületekkel, alapítványokkal, amelyek most csak azért tartózkodnak az RMDSZ-től, mert ők elveik szerint úgymond nem politizálnak. (Saját tapasztalatom, hogy egy bizonyos összejövetelel azért nem engedtek szóhoz, mert nem tagadhattam le, hogy tagja vagyok az RMDSZ-nek, és mert ezt a jelenlevők igenis pártnak tekintették, meg sem várták, mit is akarnék mondani, máris leintettek azzal, hogy „mi nem politizálunk”.) Ugyanakkor viszont a pártokkal való kapcsolatokban a párt-RMDSZ-nek is előnyére válna, ha partnerei mint „rendes” párttal ülhetnének le vele tárgyalni, nem pedig mint holmi „pártszerű, de nem párt” valamivel. Lehet, hogy mindez jelentéktelen apróságnak tűnik, a gyakorlatban azonban az ilyesmi is sokat számít.

Azt hiszem, ez a kettéoszlás sokkal áttekinthetőbbé és egyszerűbbé, tehát működőképesebbé tenné az RMDSZ-t a mostani formánál, még ha olykor látszólagos

megkettőzödések keletkeznének is. Például olyan feladatköre, mint amilyen a románokkal való kapcsolattartás és párbeszéd, mindkét félnek volna. De mindegyiknek más-más volna a konkrét tennivalója. A párt-RMDSZ-re csupán a politikai pártokkal és szervezetekkel való kapcsolattartás tartozna (amit mint pártnak amúgy is végeznie kellene!), így e leszűkült területen lehetővé válna, hogy akik ezzel volnának megbízva, alaposan utána tudjanak járni a dolgoknak (megismerni e pártok programját, eddigi pályafutását, nyomon követni állásfoglalásaikat, nyilatkozataikat, viszonyulásukat az egyes eseményekhez, személyes kapcsolatokat kiépíteni stb.), egyébbel nem töltenék az időt, hiszen tudnák, hogy a más természetű kapcsolatok már a mozgalom-RMDSZ-re tartoznak, s ezeket itt sokkal egyszerűbben is lehetne ápolni (különösen egy külön név alatt): a román egyházakkal a magyar egyházak kereshetnék a kapcsolatot, a román független lapokkal a magyar független lapok, a román diákszervezetekkel a magyar diákszervezetek és így tovább. Így aztán ki-ki át tudná tekinteni a maga feladatait, s az RMDSZ mindkét felében sokkal könnyebb volna elérni a professzionális szintet, aminek most az az egyik fő akadálya, hogy az ember ide-oda kapkod a különböző, egymástól jellegben teljesen eltérő feladatok között, és egyikkel sem ér rá tisztességesen foglalkozni, mert közben a másik maradna le.

És végül (de ezt már biztosan hiába mondom): központi sajtóorgánumokra is szükség volna. Mégpedig magyarul egy kisebb példányszámúra a párt-RMDSZ részére és egy nagy példányszámúra a mozgalom-RMDSZ részére, s ugyanúgy egy-egy románul is.

Hogy is mondta a költő? „Majd talám a boldogabb időben ...”

Korunk 1991/2. 159–166.

(Ahogy ma látom)

Ezt a tanulmányfélét 1990 legvégén írtam; jelzi, mivel voltunk akkor elfoglalva. Megjelenése után (sőt valamivel azelőtt is, mert még kéziratban átadtam az RMDSZ vezetőségének, ugyanis már készülődtünk a II. kongresszusra) sokszor szóba került, vitatkoztunk is róla, bár igazán sohasem úgy, mint amit esetleg ténylegesen hasznosítani akarnánk is a gyakorlatban. Többen írásban szóltak hozzá, például Balázs Sándor, Bodó Barna vagy Toró T. Tibor. Az iránta megnyilvánuló érdeklődés mértékét jól jelzi, hogy (némi bosszúságomra ugyan, mert a szót magát nem szerettem, csak jobb híján írtam úgy hirtelen) a *mozgalom-RMDSZ* kifejezés elég hosszú időre amolyan belső használatú „szakkifejezéssé” vált, a *párt-RMDSZ* azonban nem honosodott meg, helyette a *politikai RMDSZ* terjedt el valamelyest, ami arra vall, hogy az emberek még nem voltak rá igazán felkészülve, hogy nyíltan vállaljuk pártként való működésünket. Ez az egyik oka (de talán mégsem a legfontosabbik), hogy a feladatkörök jellege szerinti szétválasztásra és a koalícióként működő párt-RMDSZ, valamint a belső választásokkal legitimált kisebbségi „parlament” létrehozására vonatkozó javaslatomból nem lett semmi, pedig ma is úgy látom, hogy nagyon sok (főleg éppen a szűkebb vagy tágabb vezetőség legitimitásának tisztázatlanságából

származó) bajt elkerülhettünk volna, ha ez még akkor megtörténik. Emlékszem, abban az időben bosszankodtam is emiatt eleget; csak jóval később értettem meg igazán, amit pedig amúgy, pusztán, nem megélt ismeretként már tudtam, azt tudniillik, hogy az emberektől sohasem szabad többet elvárni, mint amire adott helyzetükben valóban képesek. Úgy látszik, 1991 elején egy ilyen javaslat megvalósítására még nem érett meg a helyzet. Egyébként könnyen meglehet, hogy nem is volt olyan jó, mint amilyennek én képzeltem, de erről azóta sem próbált senki komoly érvekkel meggyőzni. (Hogy a hatékonyság hogyan alakult volna, azt nem tudhatjuk, mert a nagyobb hatékonyság feltételeit biztosító keret önmagában még nem garancia arra, hogy abban valóban hatékonyabbak is leszünk; ez ugyanis a hozzáálláson és egyéb tényezőkön is múlik. Erről csak annyit mondhatunk utólag, hogy mindenképpen jobb esélyünk lett volna rá, mint úgy, ahogy csináltuk.)

Annak azonban, hogy javaslatom a gyakorlatban nem tudott megvalósulni, más oka is volt. Nem szívesen beszélek róla, de el sem hallgathatom, hogy a kongresszusra való készülődésben túl sok energia ment rá a belső hatalmi viszonyok átrendezésének megtervezésére, és nem sok maradt belőle a problémamegoldás lehetőségeinek kérdéseire. Ezt látva, valamint azt is megértve, hogy a „két RMDSZ”-konceptiót nemigen veszi komolyan senki, a marosvásárhelyi II. kongresszusra (1991. május 24–26.) egy alternatív alapszabályzat-tervezetet vittem, amelynek kialakításához néhány lelkes fiatal barátomtól is segítséget és jó ötleteket kaptam, legtöbbit talán András Pétertől. (A könnyebb összehasonlíthatóság kedvéért az RMDSZ alapszabályzat-bizottsága által kidolgozott tervezetet vettem alapul, ezt módosítottam néhány lényeges vonatkozásában.) Abból indultam ki, hogy az RMDSZ annyi mindennek a megszervezését vállalta magára, hogy az bizonyos hiányokkal ugyan, de némileg összehasonlítható azzal, ami egy állam feladata. Lehet, hogy az államstruktúra nem a legtokéletesebb formája ennyi minden összehangolásának, de legalább kipróbáltan működőképes. Én tehát analógiaként az államstruktúrát vettem alapul (analógiaként, mondom, nem valamiféle „államalapítás” szándékával), így próbáltam ezúttal egyetlen szervezeten belül különválasztani legalább a döntéshozást a végrehajtástól, és ezek megszervezését olyanformán megoldani, ahogyan az egy demokratikus államban, a parlamentáris demokráciában is szokás. Ez ugyan nem éppen az volt, ahogyan eredetileg elképzeltem, de a döntéshozó testület (a „miniparlament”) legitimitásának tisztázása és kétségbevonhatatlansága végett a tagság körében megtartandó közvetlen belső választások megszervezésére vonatkozó előírás is benne volt.

A II. kongresszus ezt sem fogadta el, a fejlődés kétségtelen jele volt azonban, hogy nem sok hiányzott hozzá. Majd eltelt vagy másfél év, és 1992. október 25-én megszületett az azóta is sokat emlegetett Kolozsvári Nyilatkozat az autonómia szükségességéről. Ettől kezdve az autonómia lett a politikai diskurzus egyik irányának vezérmotívuma az RMDSZ-ben, és ebben az összefüggésben egyszer csak sokak számára nagyon is vonzóvá vált az RMDSZ-struktúra állammodell szerinti felépítése. Így történhetett meg, hogy Brassóban, a

III. kongresszuson (1993. január 15–17.) már lelkes egyetértéssel, nagy többséggel elfogadtuk azt az alapszabályzatot, amely a lényegét tekintve hasonlított ahhoz, amit majd két évvel korábban Marosvásárhelyen felajánlottam volt az RMDSZ-nek. (Ennek aztán lett egy érdekes, kissé megmosolyogtató következménye is: többször tapasztaltam már, hogy ebben a hangulatban és fogalomrendszerben az, amit én egyszerű analógiaként vagy metaforaként gondoltam el, egyszer csak elkezdett úgy működni, mintha nemcsak analógia volna: időnként észrevehető, hogy vannak, akik egészen komolyan veszik ezt a „parlamentesdit”, és sajnos úgy is kezdenek viselkedni, ahogy némely parlamentekben szoktak.)

Elvesztettünk azonban két fontos évet, a belső választások megszervezésével majd csak 1994 végétől kezdünk komolyabban foglalkozni, de azt is olyan csekély hatékonysággal, hogy végül is csak az idén, 2003 tavaszán lett belőle valami, ez azonban azon kívül, hogy ezt is belső választásnak hívták, semmiben sem hasonlított ahhoz, amit én 90-ben szorgalmaztam. Az annak kedvező pillanatot ugyanis elszalasztottuk. Erről itt nem is mondok többet, mert van róla ebben a kötetben egy külön cikkem 2002-ből (*Emlékeztető az RMDSZ belső választásainak ügyében*). Ez a javaslatom tehát, ha nem is eredeti formájában, csak nagyon véznára (majdhogynem karikatúrájára) soványítva, s ha nagy késsedelemmel is, úgy látszik, legalább részben megvalósult.

Az RMDSZ-szel mint nemzeti/etnikai alapon szerveződő párttal kapcsolatos probléma felvetésének azonban csak imitt-amott volt érdembeli folytatása. Engem nem egészen nyugtatott meg, hogy egyszerűen elfelejtkezünk róla, mintha nem is létezne, számomra ez továbbra is gond volt, ha nem is mindjárt a legégetőbb. Mert én igazán csak akkor tudhatok valamiért teljes meggyőződéssel harcolni, ha biztos vagyok benne, hogy a cél és az éppen kiválasztott hozzá vezető út körül minden tökéletesen rendben van. Márpedig aligha lehet egészen rendben az olyasmi, amit ha én csinállok, akkor jó és hasznos, ha meg más csinálja, akkor rossz és kártékony, és tartok tőle, hogy ezen még az sem segít igazán, ha figyelembe veszem, hogy az egyik esetben kisebbségről, a másikban meg többségről van szó. Alább, az 1992-es parlamenti választásokról szóló tanulmányban majd látni fogjuk, hogy a román lakosság körében a demokratikus ellenzéknek nem valamely moldvai megyében volt a legkisebb sikere, hanem Maros megyében, ahol a Románok Nemzeti Egységpártja a legsikeresebben győzte meg a román választókat arról, hogy nem politikai, hanem nemzeti opció szerint kell szavazniuk. Ugyanis már az 1990. májusi választások előtt világosan és nyomatékosan elmagyarázta nekik sajtóban, rádióban: ha a magyarok nemzeti alapon egyetlen pártra szavaznak, mi románok pedig hat-hét pártra oszolva demokráciásdit játszunk, akkor mi ebben a megyében labdába nem rúgunk. Ítélje meg mármost ki-ki a maga belátása szerint, hogy nem volt-e neki ebben véletlenül teljes mértékben igaza, különösen ha nem is a parlamenti, hanem a helyhatósági választásokra gondolunk! Én sajnos úgy látom, hogy igaza volt, ha talán nem is teljes mértékben, s a gondom éppen az, hogy ezzel a problémával mit

lehet csinálni. Hiszen a folyamatok dinamikáját nézve úgy tűnik, hogy miközben jogaink védelmére, illetve megszerzésük érdekében megszerveződünk, e szerveződés éppen ilyen módjával egyben akaratlanul, de óhatatlanul létrehoztuk vagy legalábbis erősítettük az ellenfelet, mert az bizonyos fokig kényszerpályára került (legalábbis olyan helyeken, ahol a magyarok és románok nagyjából fele-fele arányban élnek): ha nem akar alulmaradni, kénytelen követni a mi elveinket, vagyis etnikai, nem politikai elvek szerint szerveződni. Ezzel korántsem azt szeretném mondani, hogy kárnak szerveződünk meg, hiszen világos, hogy szervezetlenül semmit sem érhetünk el, azt azonban csak sajnálni tudom, hogy ezt a problémát mi sohasem vettük igazán komolyan, és még csak meg sem próbáltunk rajta közösen gondolkozni, hogy ezt hogyan lehet elkerülni vagy valahogy áthidalni.

Végül: a román nyelvű kiadvány, az én „ceterum censeóm” ügyében azóta is csak a költőt idézhetem: „Majd talám a boldogabb időben ...”